

LIBRĂRIA DIECEZANĂ DIN CARANSEBEȘ (1885-1918). RĂSPÂNDIREA CĂRȚII ROMÂNEȘTI ÎN BANAT
The Diocesan Bookstore from Caransebeș (1885-1918). The Spread of the Romanian Book in Banat

**Rev. Phd. Lecturer Daniel Aron Alin
 „Eftimie Murgu” University Reșița**

Abstract: *At the turn of the twentieth century, the Caransebeș Diocese printing activity was popularized through the Diocesan Bookstore, one of the most important cultural institutions from the Romanian South-West territory. Beside the religious printings, through the Diocesan Bookstore numerous works were made available to people from Banat, being written by Romanian authors that lived beyond the Carpathians. This contributed to the formation of a national and religious consciousness among Banat's communities. Because of the major impact it had in sustaining the religious and cultural activities from the region, organizing and developing the Diocesan Bookstore was a permanent concern of the Caransebeș Consistory.*

Keywords: Ecclesial Printing Press, Romanian Book, Banat, Diocese of Caransebeș, Diocesan Bookstore, Distribution, Ecclesial Objects.

Imediat după înființare (6 iulie 1865), Episcopia Caransebeșului a avut șansa unei organizări temeinice prin primul său episcop, Ioan Popasu, fost protopop al Brașovului.¹ La acea vreme, instituțiile vitale spiritului românesc din Banat erau susținute cu preponderență de Biserică, activitatea religioasă a acesteia fiind secondată de evenimente culturale și naționale care au așezat repere importante în istoria și devenirea românilor.

Episcopul Ioan Popasu a statornicit principalele direcții în activitatea Eparhiei Caransebeșului, singura instituție bisericească superioară a românilor ortodocși din Banatul istoric. Până la înființarea Episcopiei din Timișoara (1939), peste două treimi din spațiul bănățean se afla sub îndrumarea episcopilor din Caransebeș, cealaltă parte a credincioșilor ortodocși români (zona Timișoarei) fiind în jurisdicția canonică a Episcopiei Aradului. În acest context istoric, rolul orașului Caransebeș a fost covârșitor pentru formarea elitelor culturale și naționale românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-

¹ Pentru detalii generale despre perioada episcopului Ioan Popasu (1865-1889): Constantin Brătescu, *Episcopul Ioan Popasu și cultura bănățeană*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1995; Idem, *Orașul Caransebeș între 1865-1919-file de monografie*, Caransebeș, Editura Dalami, 2011; Viorel Dorel Cherciu, *Biserica în modernitate. Episcopia ortodoxă de Caransebeș (1865-1889)*, Timișoara, Editura Marineasa, 2004.

lea. Între activitățile considerate ca indispensabile pentru eparhie a fost și înființarea unei tipografii și a unei librării pentru dieceză, din acest motiv fiind numite, oarecum vetust și anodin, Tipografia Diecezană și Librăria Diecezană. Însă, prin destinul pe care l-au avut în timp, aceste instituții s-au arătat ca principale motoare în modernizarea și culturalizarea societății românești bănățene din epoca în care au activat.

Prima propunere pentru ca la Caransebeș să se înființeze o activitate tipografică și una comercială de distribuție a cărții s-a făcut la aproape 20 de ani după întemeierea episcopiei, în Sinodului eparhial din 18-20 aprilie 1884. Deputatul eparhial Petru Broșteanu a propus atunci înființarea unei tipografii și a unei librării în Episcopia Caransebeșului.² La ședința Sinodului Eparhial din anul următor, ținută în 14 aprilie 1885, după o documentare prealabilă făcută de o comisie formată din Filaret Musta, Iuon Ionașiu, Filip Adam, Iuliu Petric și Ioan Bartolomei,³ s-a aprobat un proiect care viza înființarea tipografiei și librăriei.⁴ Activitatea celor două entități eparhiale urma să se desfășoare în clădirea aflată în fața reședinței, clădire cumpărată de același episcop, Ioan Popasu,⁵ dar care s-a reamenajat conform noilor exigențe de funcționare.⁶

Tipografia a fost adusă de la Viena, pentru achiziționare Episcopia beneficiind de sprijinul savantului Nicolae Teclu și a medicului Constantin Popasu (nepotul episcopului).⁷ Pentru ca tipografia și librăria să aibă un început fără probleme tehnice și organizatorice, episcopul Ioan Popasu a adus de la Viena pe tipograful Eduard Haustein, care avea obligația de a se ocupa de demararea activității tipografice, dar și de organizarea inițială a librăriei.⁸ Fiind îndeplinite toate aceste cerințe tehnice, la începutul lunii noiembrie a anului 1885 Consistoriul eparhial a anunțat magistratura orășenească despre deschiderea Tipografiei și librăriei diecezane și a cerut aprobarea de funcționare: „*Consistoriul diecezei*

²Protocolul sinodului eparhial al diecezei Caransebeșului din aprilie 1885, Caransebeș, 1886, p. 12, apud Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș, 1885-1918*, vol. I, Reșița, Editura Banatica, 1996, p. 18.

³ Ion B. Mureșianu, „Mărturii din lupta pentru unitatea politică. Un secol de la înființarea tipografiei arhidiecezane”, în *Mitropolia Banatului*, XXXV (1985), nr. 9-10, p. 652.

⁴ Arhiva Episcopiei Caransebeșului (în continuare A.E.C.), *Fond Bisericesc* (III), dosar nr. 990/1885.

⁵Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș, 1885-1918*, vol. I, p. 19. Clădirea adăpostește astăzi locuințe, spații comerciale și fabrica de lumânări a Episcopiei Caransebeșului.

⁶ A.E.C., *Fond Economic* (V), dosar nr. 275/1885, nenumărat.

⁷ A.E.C., *Fond Economic* (V), dosar nr. 725/1885, nenumărat.

⁸*Ibidem*.

ortodoxe române a Caransebeșului, dorind a satisface unei trebuințe adânc simțite atât a acestui oficiu diecesan cât și a clerului și credincioșilor din diecesă, etablează și deschide din 1 ianuarie 1886 încolo în casa diecezană de nou zidită nr. 480, o tipografie cu o presă repede în localitățile din curte, iar către strada principală, în un local o librărie pentru produsele de presă, de cărți bisericești, școlare și altele ce aparțin de negoțul unei librării (...) Rugăm pe onorat același să binevoiască a ne estrăda certificatele industriale despre făcuta însinuare a etablării tipografiei și librăriei diecezană”.⁹ Magistratul orășenesc din Caransebeș a emis certificatul de funcționare a tipografiei și a librăriei diecezane în 20 noiembrie 1885.¹⁰ În 2/14 decembrie 1885 s-a făcut inaugurarea oficială a tipografiei și a apărut prima tipăritură, o circulară adresată clerului, dascălilor și credincioșilor din întreaga eparhie. Datată la 30 noiembrie 1885, circularul arăta importanța unei activități tipografice pentru viața administrativ-bisericească și culturală a Episcopiei Caransebeșului.¹¹ Amenajările pentru Librăria Diecezană s-au făcut concomitent cu cele pentru tipografie, însă aceasta a fost inaugurată la 25 februarie/9 martie 1886. La început, o parte a spațiului destinat librăriei de la parterul clădirii a fost închiriat, însă, din anul 1888, datorită înmulțirii produselor din vânzare, spațiul librăriei s-a extins.¹²

Dintru început, direcțiunea tipografiei și librăriei a fost comună, sub conducerea lui Eduard Haustein, tipograful vienez, dar s-a constatat că acestuia nu îi ajungea, timpul să se ocupe în egală măsură de problemele tipografiei și ale librăriei. Consistoriul diecezan a decis în 2/14 august 1886 ca postul de conducător tehnic al librăriei să fie ocupat de George Imbronovici, angajat al tipografiei în postul de culegător de litere, fost angajat în librăria lui F. Traumfellner din Lugoj.¹³ Acesta a rămas conducătorul tehnic al Tipografiei diecezane până în anul 1921. Din 17 august 1886 director al librăriei a fost numit Iosef Karl Reich,¹⁴ până în 1892. Acestuia i-au urmat Alexandru Gattermaer (1892-1893) și Petru Valușescu (1893-1918).¹⁵ Acesta din urmă, între 1916-1918 când a fost concentrat în armată, a fost suplinat de contabilul consistoriului, Otilia Frățilă. Până în anul 1904, casier al Librăriei Diecezane a fost numit Constantin Călțun,¹⁶ acestuia urmându-i: Spiridon Șandru, Dimitrie

⁹ Ion B. Mureșianu, „Mărturii din lupta pentru unitatea politică”, p. 652.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ A.E.C., *Fond Bisericesc* (III), dosar nr. 990/1885, nenumerotat.

¹² Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș*, p. 25.

¹³ A.E.C., *Fond Economic* (V), dosar nr. 285/1908, nenumerotat.

¹⁴ *Ibidem*, *Fond Economic* (V), dosar nr. 599/1886, nenumerotat.

¹⁵ *Ibidem*, *Fond Economic* (V), dosar nr. 26/1895, nenumerotat.

¹⁶ *Ibidem*.

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

Roșca, Ioan Baldy, Nicolae Boldureanu, Achim Alionte, Ana Borlovan și Valentin Meda.¹⁷

Librăria Diecezană avea și un administrator din partea consistoriului, acesta fiind responsabil și de activitatea tipografiei. În 2/14 august 1886 Consistoriul diecezan a stabilit atribuțiile administratorului, ale tipografului și ale librarului. Administratorul era îndatorat să întocmească toate protocoalele necesare și să țină contabilitatea tipografiei și librăriei, să manipuleze zilnic banii intrați din vinderea articolelor din librărie și a produselor tipografice; să primească banii ce vin la librărie sau tipografie, să comande marfa pentru librărie și materialele tipografice etc.¹⁸ Librarul avea ca obligații de serviciu următoarele: să țină un registru cu prețul de achiziție și prețul de vânzare al produselor comercializate în librărie; se ocupă de expedierea comenzilor către clienți; să preia spre vânzare produsele tipografiei; să răspundă de inventarul magazinului și a depozitului de marfă etc.¹⁹

Senatul epitropesc al consistoriului caransebeșean a stabilit în ședința din 26 aprilie 1888 ca inventarul și contabilitatea tipografiei și librăriei să se țină separat și să nu mai fie comune, pentru aceasta fiind însărcinat administratorul.²⁰

Aceste prescripții au fost valabile până în anul 1903, când s-a constituit o comisie alcătuită din dr. Petru Barbu, Ilie Curescu și Traian Bârză, scopul acesteia fiind întocmirea unui nou regulament al Tipografiei și Librăriei diecezane. Proiectul de regulament alcătuit de această comisie a fost prezentat Consistoriului diecezan și s-a aprobat în 23 ianuarie 1904.²¹ În principalele sale aspecte, regulamentul prevedea următoarele: personalul era subordonat Consistoriului diecezan, angajarea sau demiterea acestuia făcându-se numai prin intermediul Consistoriului, la propunerea administratorului, împreună cu conducătorul tipografiei sau al librăriei, după caz; inspecția se făcea de către Episcopul diecezan, respectiv vicarul său, prin comisii constituite în acest scop; administratorul era reprezentantul Consistoriului și procuristul tipografiei și librăriei diecezane care totodată era și procuristul firmei; în fruntea tipografiei cât și în a librăriei stătea câte un conducător specialist, cu studii în domeniu, care avea grijă ca activitatea în cadrul tipografiei și a librăriei să se

¹⁷ *Ibidem*, *Fond Economic* (V), dosar nr. 142/1904, nenumărat.

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 370/1900, doc. nr. 599/1886.

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 370/1900, doc. nr. 599/1886.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Protocolul Sinodului Eparhial al diecesei gr. or. române a Caransebeșului 1888*, Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1888, pp. 60-61.

²¹ A.E.C., *Fond Economic*(V), dosar nr. 370/1900, doc. nr. 4890/1903.

desfășoare în condiții optime, fiind responsabil pentru aceasta; cei doi conducători ai activității tipografiei și librăriei trebuiau să îndeplinească și alte atribuții care țineau de specializarea lor; registrele de evidențăși contabilitatea, erau ținute de personalul stabilimentului, administratorul distribuind sarcinile fiecăruia; corespondența ce se făcea în numele Tipografiei și Librăriei trebuia să aibă obligatoriu semnătura administratorului; atitudinea personalului atât față de colegii de servicii, cât și față de clienți trebuia să fie cuviincioasă; nemulțumirile față de comportamentul unui angajat se aduceau la cunoștința conducătorului tehnic, a administratorului și abia mai apoi, dacă nu se rezolvă, Episcopului sau vicarului său; nu era permisă divulgarea secretelor de serviciu; timpul de lucru se stabilea prin decizia Consistoriului diecezan; nu era permisă folosirea angajaților în scopuri personale; în momentul deschiderii librăriei și pe tot parcursul orelor de program în magazin trebuiau să fie prezenți cel puțin doi angajați; comenzile pe seama stabilimentului erau făcute de conducător și casier numai firme mari și cu bun renume; se puteau primi cărți la editura stabilimentului numai cu aprobarea Consistoriului; în fiecare an la începutul lunii februarie se începea inventarierea bunurilor stabilimentului; bilanțul și inventarul împreună cu conspectul despre debitori trebuiau prezentate Consistoriului în fiecare an; administratorul avea grijă ca întreaga valoare a inventarului să fie asigurată împotriva incendiilor; Controlul din partea Consistoriului diecezan se făcea printr-o comisie alcătuită din membri ai Consistoriului etc.²²

Prevederile cuprinse în regulamentele interne au dus și la nemulțumiri din parte personalului. În anul 1906²³ și în anul 1910²⁴ muncitorii din Tipografia și Librăria diecezană au făcut grevă, principalele acuzații fiind de natură salarială. Alte nemulțumiri au fost legate de uzura mașinilor, motiv pentru care în perioada 1911-1914 s-au făcut modernizări substanțiale, s-a introdus curentul electric și s-a re tehnologizat tipografia.²⁵ Începând cu 30 iunie 1911, noua contabilă a episcopiei, Otilia Frățilă, a introdus contabilitatea dublă în finanțele consistoriului, deschizând registre separate pentru tipografie și librărie.²⁶

²² *Ibidem*.

²³ Detalii în *Foaia Diecezană*, an XXI (1906), nr. 49-50, p. 10.

²⁴ Detalii în A.E.C., *Fond Economic* (V), dosar nr. 255/1910, nenumerotat.

²⁵ Daniel Alic, *Eparhia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Miron Cristea (1910-1919). Biserica și societate*, Cluj-Napoca/Caransebeș, Presa Universitară Clujeană/Editura Episcopiei Caransebeșului, 2013, pp. 309-310.

²⁶ A.E.C., *Fond Economic* (V), dosar nr. 127/1911, nenumerotat.

În anul 1913 a intrat în vigoare un nou regulament intern, mult mai detaliat decât cel anterior.²⁷ Regulamentul cuprindea 6 capitole (Dispoziții generale; Datoriințele personalului; Comenzile pe seama stabilimentului; Comenzile care se fac de la stabiliment; Manipularea la casă; Dispoziții finale) și 66 de articole.²⁸ În urma adoptării noului regulament posturile de conducător al tipografiei, respectiv de conducător al librăriei au fost desființate. Preluându-se modelul de la Sibiu, unde contabilul consistorial se ocupa și de afacerile tipografiei și librăriei, Consistoriul l-a desemnat pe Dimitrie Sgaverdia, care ocupa această funcție în Eparhia Caransebeșului, să se ocupe de cele două unități, lucru ce a creat nemulțumiri din partea responsabililor celor două unități, George Imbronovici și Petru Valușescu.²⁹

Administratorii Tipografiei și Librăriei în perioada 1886-1918 au fost următorii: Ilie Moacă (1886-1887),³⁰ Ioan Lințu (1887-1896),³¹ Traian Bârză (1897-1903),³² Spiridon Șandru (1903-1906 și 1908-1913)³³ și Petru Barbu (1906-1908).³⁴

²⁷Regulament pentru afacerile interne ale Tipografiei și Librăriei Diecezane, Caransebeș, Tiparul Tipografiei diecezane, 1913, p. 15; A.E.C., *Fond Economic* (V), dosar nr. 255/1910.

²⁸După acest regulament vor funcționa tipografia și librăria diecezană până în anul 1935. Vezi și Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș*, p.28.

²⁹ A.E.C., *Fond Economic* (V), dosar nr. 127/1910, nenumărat.

³⁰„Ilie Moacă”, în *Foaia Diecezană*, an XXI (1906), nr. 31, 30 iulie, p. 5. Ilie Moacă s-a născut în anul 1834 la Eșelnița, a terminat școala regimentală din Caransebeș, a fost sublocotenent în regimentului româno-bănățean nr. 1 și a luptat în războiul cu Prusia din 1866. A fost rănit și s-a pensionat în 1867. A fost angajat cancelist la Episcopia Caransebeșului. Până în august 1886, cât timp Eduard Haustein a fost director al tipografiei și librăriei, ca delegat consistorial pentru afacerile stabilimentului a fost numit Traian Bârză. După plecarea lui Eduard Haustein, începând cu 1 septembrie 1886, Ilie Moacă a fost numit în funcția de administrator al Tipografiei și Librăriei. Deoarece postul de administrator era prea solicitant, la 31 decembrie 1886 i s-a redat postul de cancelist diecezan. A trecut la Domnul în 23 iulie 1906, fiind înmormântat cu onoruri militare.

³¹*Foaia Diecezană*, an XLIV (1929), nr. 47, 24 noiembrie, p. 6. Ioan Lințu s-a născut în anul 1855 în localitatea Goleț. În 3 ianuarie 1887 a fost numit administrator al Tipografiei și Librăriei. A fost un neobosit luptător național, pentru activitatea sa în slujba românilor fiind nevoit să demisioneze în anul 1896. A decedat în anul 1929.

³²*Foaia Diecezană*, an LVII (1942), nr. 11, p. 6. Traian Bârză s-a născut în comuna Bacamezeu (astăzi Bacău de Mijloc, comuna Bata, jud. Arad) în anul 1857. A urmat cursurile Școlii elementare din localitate, apoi Școala medie în Bichișciaba și Seghedin. A fost bursier al familiei Mocioni, apoi notar, la epitropia fondurilor comune din Arad. În 1884 a fost chemat de Ioan Popasu la Caransebeș, unde a ocupat funcția de referent al senatului epitropesc, avansând apoi asesor consistorial în senatul epitropesc. A fost deputat sinodal între 1885-1887, 1891-1905, iar deputat congressional între 1894-1905. A fost colaborator la *Foaia Diecezană* și *Biserica și Școala*. Traian Bârză a preluat conducerea

În privința distribuției de cărți, putem afirma că Librăria Diecezană din Caransebeș a fost, alături de tipografie, un importat factor de afirmare națională, de trezire și păstrare a conștiinței naționale, prin difuzarea permanentă de cărți românești. Pe lângă produsele tipografiei diecezane, librăria, întreținând o strânsă colaborare cu editurile, tipografiile și librăriile de dincoace și de dincolo de Carpați, oferea cititorului toate aparițiile editoriale importante. Nicolae Iorga a remarcat la venirea sa în Banat că, „de la librăria d-lui Simțion din Arad nu mai este alta românească până la aceia care funcționează pe lângă Episcopia Caransebeșului”.³⁵

S-au difuzat cărți și periodice provenind de la tipografiile și editurile de la Lugoj, Timișoara, Arad, Oravița, Reșița, Sibiu, Brașov, Gherla, Orăștie, Oradea, Cluj, Alba Iulia, Viena, Budapesta, Cernăuți etc. Se distribuiau

tipografiei și a librăriei diecezane la 1 martie 1897. În urma unui proces care a avut ca obiect apariția de sub teacurile tipografiei diecezane două piese muzicale patriotice, armonizate de Ion Vidu, *Marșul lui Iancuși Haideți, frați!*, Traian Bârză a fost îndepărtat de la conducerea Tipografiei. A trecut la Domnul în anul 1942.

³³ „Protopresbiterul Spiridon Șandru”, în *Foaia Diecezană*, an XLII (1926), nr. 10, p. 4. Spiridon Șandru s-a născut în anul 1856 în comuna Petnic, jud. Caraș-Severin. Între 1881-1888 a fost preot în Jupalnic, apoi a intrat în serviciul militar ca preot capelan de hovendi. În 1889 și-a dat demisia și a fost numit preot în Petnic, satul natal, unde a păstorit până în anul 1895, când a fost numit controlor diecezan. A fost administrator al Tipografiei și Librăriei diecezane între anii 1903 - 1906 și din anul 1908 până în iulie 1913 când s-a desființat postul de administrator. Între anii 1913-1918 a fost delegat consistorial pentru tipografie și librărie. Spiridon Șandru a rămas în slujba eparhiei până la sfârșitul vieții întâmplat în anul 1926.

³⁴ „Dr. Petru Barbu”, în *Foaia Diecezană*, an LVI (1941), nr. 11, p. 1. Petru Barbu s-a născut la Lugoj, în 7 Mai 1864. A făcut școala la Lugoj Beiuș, Blaj și Brașov. În 1884, s-a înscris la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, unde, în anul 1891, a obținut și titlul de Doctor în teologie. Între 1889-1892, urmează și cursuri de specializare în domeniul cateheticii la Viena, Graz și Berlin. În februarie 1895 este hirononit diacon, în 12 noiembrie 1898 preot și distins cu brâu roșu, la 20 ianuarie 1930 episcopul Iosif Traian Badescu îl ridică la rangul de protoprezbiter. A fost profesor la Institutul Teologic din Caransebeș din anul 1892, fiind un prolific autor de manuale școlare. A avut și o activitate publicistică remarcabilă și a fost redactor al *Foii Diecezane*. Din motive politice a fost retras de la Institutul Teologic în anul 1908, mai apoi fiind nevoit să se pensioneze. După 1 Decembrie 1918, Petru Barbu a fost ales membru în Marele Sfat Național. În 1919 a fost reîncadrat și în învățământ. Din 1920 a fost director al Institutului Diecezan, iar din 1927 primul rector al Academiei Teologice din Caransebeș. S-a pensionat în 1937 și a trecut la cele veșnice în anul 1941. Pentru detalii vezi Eghita Pop, „Dr. Petru Barbu (1864-1941)-luptător național”, în vol. „Taină și Mărturisire”, Caransebeș, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2014, pp. 537-543 și Gheorghe Cotoșman, „Profesorul Dr. Petru Barbu”, în *Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș pe 1940-1941*, Caransebeș, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1941, pp. VII-XV.

³⁵ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, vol. II, București, Editura Minerva, 1906, p. 688.

cărți de la: Librăria și Editura *Nicolae I. Ciurcu* din Brașov, *W. Krafft* din Sibiu, Librăria *Andrei Mureșianu* din Brașov, *Librăria Națională*, *Tipografia Nouă „Ioan Moța”*, Orăștie, *Tipografia Aurora* din Gherla, Editura *Amicul familiei*, Gherla, *Librăria arhidiecezană*, Sibiu, Librăria *Poporul Român*, Budapesta, Librăria *Concordia*, Arad, *Tipografia Arhidiecezană*, Cernăuți etc.³⁶

Prin intermediul librăriei diecezane se făcea aprovizionarea cu carte pentru numeroase instituții bisericești și laice: unitățile de învățământ; pentru diverse medii sociale și preocupări profesionale (țărani, clerici, meseriași, intelectuali de diferite categorii); pentru cititori de pe alte meleaguri românești (prin expedierea de cărți tipărite aici) și chiar și pentru soldații plecați pe front. Aici se găseau cărți din diverse domenii: beletristică, științifice, de educație sanitară și de combatere a unor vicii, de îndrumare tehnică, partituri muzicale etc.³⁷

Un număr însemnat de tipărituri proveneau de la editurile și tipografiile din România, în special cărți de poezie și proză. Librăria Diecezană din Caransebeș colabora cu *Librăria Nouă*, București, *Librăria Școalelor* deținută de Constantin Sfetea, București, *Librăria Națională*, București, *Socece & Comp*, București, *Minerva*, București, *Neamul Românesc*, Vălenii de Munte, Librăria și papetăria *Ig. Haimann*, București³⁸, *Fratii Șaraga*, Iași, Librăria și Editura *Ig. Hertz*, București, *Tipografia Cărților Bisericești*, București.

În *Foaia Diecezană* din 17/28 noiembrie 1886, cititorii au fost anunțați de noile apariții editoriale de la Editura *Amicul familiei* din Gherla (*Fântâna dorului* de G. Simu, *Puterea amorului* de Paulia C. Z. Rovinar), de la Tipografia Arhiepiscopală din Cernăuți, de la Editura *Socec* din București (*Novele* de Nicolae Gane), Tipografia Națională din Iași (*Poesii* de Nicolae Gane), acestea putând fi găsite și la Librăria Diecezană.³⁹ În 1887 Librăria caransebeșeană recomanda publicului cititor opere ale unor valoroși scriitori români: *Meditații, elegii, satire, fabule* de Grigore Alexandrescu, *Poezii* de Vasile Alecsandri (2 vol.), *Proză* de Vasile Alecsandri, *Opere Complete* de Vasile Alecsandri (4 volume), *Poesii* de Dimitrie Bolintineanu, *Poesii* de Matilda Culger-Poni, *Poesii* de Mihai Eminescu, *Literatura populară română*, de Moses Gaster, *Din Moldova (descrieri și schițe)* de Kotzebue, *Citice* de Titu Maiorescu, *Poesii*, Alexandru Macedonski,,

³⁶ A.E.C., *Registrul de inventar al Tipografiei și Librăriei diecezane din 30 iunie 1914 până în 30 iunie 1915*.

³⁷ Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș*, p. 26.

³⁸ A.E.C., *Registrul de documente ale tipografiei și librăriei Diecezane*, vol II, 1906, f. 22.

³⁹ *Foaia Diecezană*, an I (1886), nr. 46, p. 6.

Poesii, Veronica Micle, *Dinu Milian* (roman autobiografic) de Constantin Mille, *Copii după natură, Poesii, Scrieri* (3 vol.) de Iacob Negruzzi, *Nuvele din popor* de Ioan Slavici, *Poesii* de Carol Scrob, *Trubadurul* de Barbu Ștefănescu Delavrancea.⁴⁰

Conducătorul librăriei diecezane, Petru Valușescu, a publicat în *Foaia Diecezană* din 23 aprilie 1906, o listă cu cărți ale autorilor români disponibile la librărie. Catalogul e împărțit în două secțiuni, autori clasici și autori contemporani. 1. Autori clasici: *Poesii*, Vasile Alecsandri; *Teatru* (3 vol.), Vasile Alecsandri; *Prosă*, Vasile Alecsandri; *Versuri și proză*, Grigore Alexandrescu; *Istoria Românilor sub Mihai Viteazul*, Nicolae Bălcescu; *Poesii*, Dimitrie Bolintineanu; *Opere complete*, Ion Creangă; *Geniu pustiu*, Mihai Eminescu; *Poesii postume*, Mihai Eminescu; *Scrieri politice și literare*, Mihai Eminescu; *Literatura populară*, Mihai Eminescu; *Ciocoii vechi și noi*, Nicolae Filimon; *Legende sau basmele Românilor*, Petre Ispirescu; *Proză*, Constantin Negruzzi; *Opere complete (vol I)*, Alexandru Odobescu; *Opere complete*, Anton Pann; 2. Autorii Contemporani: *În urma plugului*, Sandu Aldea; *Drum și popas*, Sandu Aldea; *Visuri de noroc*, Z. Bârsan; *Chipururi de la mahala*, Eugen Boureanu; *Preludii*, Ilarion Chendi; *Foiletoane*, Ilarion Chendi; *Fragmente*, Ilarion Chendi; *Din vieața țărănească*, N. Cr. Coatu; *Poesii*, Maria Cunțan; *100 de basme pentru copii*, Ioana Corn. Delatismana; *Bătrânii*, Gârlean. Emilgar; *Tainele cerului (traducere de H. G. Lecca)*, C. Flammarion; *Povestiri mor. P tinerime*, D-na (de) Genlis; *Taina a șasea*, Ion Gorun; *Chipururi și graiuri din Bucovina*, Em. Grigorovitză; *Moșneagul de la munte*, N. Papahagi și Brun. Jules; *Între Someșși Prut*, Augustin Paul; *Ilie Marin*, Petra N. Petrescu; *Răs și plâns*, Vasile Pop, *Domnița Viorica*, Vasile Pop; *Vorbe înțelepte*, Aurel C. Popovici; *Între Capșa și Palat*, R. D. (Max.) Rosetti; *Rutenisarea Bucovinei*, R. D. (Max.) Rosetti; *Povestiri*, Mihail Sadoveanu; *Șoimii*, Mihail Sadoveanu; *Povestiri din războiu*, Mihail Sadoveanu; *Floare-Ofilită (roman)*, Mihail Sadoveanu; *Amintirile căprarului Gheorghită*, Mihail Sadoveanu; *Crâșma lui moș-Precu*, Mihail Sadoveanu; *Dureri înăbușite*, Mhail Sadoveanu; *Frumos*, Constanța Hodoș; *Cuvinte adevărate*, Nicolae Iorga; *Drumuri și orașe din România*, Nicolae Iorga; *Sate și mânăstiri din România*, Nicolae Iorga; *Pe drumuri depărtate*, Nicolae Iorga; *Neamul românesc în Bucovina*, Nicolae Iorga; *Neamul românesc în Ardeal și țara ungiurească (2 volume)*, Nicolae Iorga; *Gânduri și sfaturi ale unui om ca oricare altul*, Nicolae Iorga; *Ștefan-cel-Mare și Mihai-Viteazul*, Nicolae Iorga; *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, Nicolae Iorga; *Din zile mari*, Șt. O. Iosif; *Credințe*, Șt. O. Iosif; *Poesii*, G. H. Lecca; *Nu se cuvine!*, Marin Florea Livescu; *Fefe*, Holda I. Manolache; *Rouăși brumă*, C. Scrob; *Călăuza stațiunilor Balneare și Climaterice din România*,

⁴⁰ *Ibidem*, an II (1888), nr. 51, p. 8.

Scurtu Aurel; *Vatra părăsită*, Ioan Slavici; *Din bătrâni*, Ioan Slavici; *Din viața marinarului*, A. Gh. Teodoru; *Nuvele și schițe*, I. Voinești-Brătescu.⁴¹

Nu lipseau din Librăria Diecezană nici marile nume ale literaturii universale, precum: Moliere, Hugo, Gogol, Turgheniev, Schiller, Homer, Gorki etc.

Librăria Episcopiei Caransebeșului a venit și în întâmpinarea trebuințelor clerului, dascălilor și elevilor de la școlile cu predare în limba română, înlesnind accesul la cărțile de cult și școlare necesare desfășurării activității acestora. Astfel, pe rafturile librăriei diecezane se găseau cărți de cult, precum: *Evanghelia*, *Apostolul*, *Evhologiu*, *Liturghierul*, *Psaltirea*, *Penticostar*, *Octoib-mare*, *Triodul*, *Catavasier*, *Octoibul-mic*, *Orologion*, *Mineie*;⁴² cărțile de cult nu erau vândute numai în eparhia Caransebeșului, ci și în celelalte eparhii din cuprinsul Mitropoliei Transilvaniei. În 1900, Traian Molora preot în Curtifaia (Periș), protoprezbiteratul Mureș, într-o scrisoare către conducerea librăriei diecezane din Caransebeș și exprimă dorința de a cumpăra câteva cărți bisericești, menționând că tatăl său, *Nicolae Molora, paroh rom. gr. ort. în Trâmboiele în anul trecut procurase de la d-voastră mai multe cărți bisericești, cu litere latine și tipărite în România*.⁴³

La începutul anului școlar 1897/1898, în *Foaia Diecezană*⁴⁴ se publică catalogul cărților școlare disponibile pe rafturile librăriei diecezane din Caransebeș, grupate în: 1) *Cărți pentru școlile populare*; 2) *Manuale pentru școlile medii, pentru institutele pedagogice și teologice, pentru școlile reale, comerciale, civile și particulare*. Dintre cărțile pentru școlile populare reținem: *Curs practic de aritmetică, pentru școlile populare în trei părți*, Arsenie Vlaicu; *Istoria biblică a testamentului vechiu și nou pentru tinerimea dreptmăritoare-răsăriteană din școlile populare române (3 vol)*, I. Velovan; *Elemente de Istoria naturală pentru școlile populare*, D. P. Borceanu; *Catehismul mic pentru tinerimea ortodoxă de Viena*, D. P. Borceanu; *Istoria Patriei în legătură cu evenimentele din istoria universală pentru școlile populare române*, Vasile Goldiș; *Istoria Biblică a vechiului și noului testament pentru școlile populare ilustrată cu mai multe icoane*, Darius Ludu; *Gramatica limbei române pentru școlile populare*, P. N. Liuba; *Manual de Gimnastică*, E. I. Prodan; *Antăia carte de lectură și învățură pentru școlile populare române*, Popescu; *Nou ABC românesc*, V. Petri; *Cartea poporului. Carte de cetire, compusă pentru anii din urmă*

⁴¹ *Ibidem*, an XXI (1906), nr. 17, p. 8.

⁴² *Ibidem*, an XII (1897), nr. 11, p. 8.

⁴³ A.E.C., *Documente ale tipografiei și librăriei Diecezane*, vol III, 1899-1901, fila 35; doc. 300/1900.

⁴⁴ *Foaia Diecezană*, an XII (1897), nr.30, p. 8.

ai școalelor populare, pentru școalele de repetiție, școalele civile, Pop-Reteganul.⁴⁵ Din a doua categorie făceau parte: *Noaua metodă practică pentru a învăța cu înlesnire limba germană prelucrată după edițiune a autoriului F. Abn deM. Rudinescu*; *Manual de Istoria biblică pentru școalele medii*, Dr. Petru Barbu; *Curs de limba maghiară pentru școalele gimnasiale, reale inferioare, pedagogice și pentru privați*, P. Budin; *Gramatica limbei germane pentru români (partea I și II)*, Comanescu; *Istoria sântă a Testamentului vechiu, compus pentru școalele secundare*, Coca Calistrat; *Curs practic și gradat de Stil și Compozițiuni (stilisticăși carte de cetire) pentru usul clasei a III-a și a IV-a secundare*, I. Manliu; *Evanghelie după Mateiu, Marcu și Luca*, Dr. I. Olari; *Limba română, ființa, originea, rudenile și istoria ei*, V. Onițiu; *Catechetica adecă metodica specială a studiului religiunii*, Simeon Popescu; *Compendiu de dreptul canonic al sântei sobornicești și apostolicești biserici*, A. Baron de Șaguna.⁴⁶

În afară de cărți și periodice, aici se comercializau rechizite școlare (table de perete, hărți, tăblițe, globuri etc.), obiecte de cult (veșminte, epitrahile, dvere, baldachine, steaguri, chivoturi, pocale pentru apă și vin, discuri, lingurițe, copie de argint, sfeșnice, potire de argint, cununi, cădelnițe, cruci, icoane prăznicare, policandre)⁴⁷; se vindeau cărți poștale, bilete la diverse manifestări culturale, se difuzau și portrete ale unor personalități marcante, precum Mihai Eminescu, Andrei Mureșianu, Vasile Lucaciu, Ioan Rațiu, Alexandru Ioan Cuza, Horea, Cloșca și Crișan, Mihai Viteazu etc. În 1906 Constantin Sfetea, proprietarul „Librăriei școalelor” din București, într-o scrisoare adresată conducerii Librăriei Diecezane, oferă spre vânzare cărți poștale, care să fie trimise Regelui Carol I al României cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la urcarea sa pe tron: „*Vă rog a-mi comunica dacă asemenea cărți poștale ar putea trece prin ofițiile poștale de acolo căci de mulțimea celor cari ar voi să le trimeată, nu măîndoiesc. Eventual s-ar putea trimite în plicuri închise*”.⁴⁸

În 1895 se deschide o filială a Librăriei Diecezane și în Lugoj. Episcopul Nicolae Popea motivează deschiderea acesteia într-o adresă către Consistoriul Diecezan: „*Având în vedere misiunea culturală a librăriilor în viața unui popor și dorința ce și-a exprimat-o mai mulți inteligenți de ai noștri din Lugoj de a avea acolo o librărie românească apoi îndemnați și de rezultatele favorabile obținute cu librăria noastră diecesană de aici, Consistoriul diecesan cu începutul anului curent a deschis în Lugoj în un local al băzărurilor sf[înte]i noastre biserici de acolo o filială a librăriei diecezane, spre care scop Consistoriul întrunit astăzi în ședință*

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, an XXIX (1914), nr. 12, 23 martie/5 aprilie, p. 8.

⁴⁸ A.E.C., *Documente ale tipografiei și librăriei Diecezane*, vol. I, 1906, fila 65.

pleneră a votat din fondurile noastre diecesane un împrumut de 3000 fl., cu interese de 5%. Considerând că Lugojul este centrul comitatului nostru al Căraș-Severinului cu inteligență românească numeroasă, sperăm ca întreprinderea aceasta se va rentă și din punctul de vedere material".⁴⁹ Filiala din Lugoj nu are succesul scontat, astfel că la sfârșitul anului 1895, administratorul tipografiei și librăriei, Ioan Lințu, înștiința Consistoriul diecezan că „*afacerile filialei noastre din Lugoj merg așa slab încât nu se pot acoperi nici șpesele de întreținere*”,⁵⁰ propunând închiderea acesteia.

Episcopul Ioan Popasu (1865-1889), prin înființarea tiparului românesc la Caransebeș, inițiază un amplu program de culturalizare, de educație pentru cultivarea idealului de unitate națională, de trezire și consolidare a conștiinței naționale. Episcopul Nicolae Popeea (1889-1908) a susținut în special tipărirea manualelor școlare, iar episcopul Miron Cristea (1910-1919) a încuviințat apariția multor manuale pentru teologie, lucrări de istorie și spiritualitate care s-au distribuit prin Librăria diecezană. La aceeași librărie se difuzau și ilustrate cu costume populare românești din diferite localități ale Banatului,⁵¹ baldachine, prapori, perdele pentru ușile altarului, veșmânt pentru tetrapod, veșminte pentru sfântă masă, chivoturi de lemn și de argint de China, pocale pentru apă și vin, clopoței pentru altar, discuri cu stea, vase pentru mir, litiere, lingurițe pentru Sfânta Împărtășanie, copie, sfeșnice pentru una, două sau trei lumini, potire din metal și sticlă, coroane pentru cununii, cădelnițe, candelice mici și mari, cruci de metal și de lemn, mormântul Domnului, pictat pe mătase și veșminte preoțești, realizate cu măiestrie din materiale cumpărate din Franța.⁵²

Observăm că prin intermediul cărților și al periodicelor tipărite la Caransebeș și difuzate prin librăria diecezană, Episcopia Caransebeșului a înlesnit procesul de comunicare a informațiilor, de cunoaștere și promovare a cercetărilor teologice, de educație moral-religioasă a credincioșilor, de promovare și dezvoltare a învățământului în limba română și nu în ultimul rând, de coordonare a activității diecezei.

Librăria Diecezană din Caransebeș a avut, alături de tipografie, un importat rol în răspândirea culturii românești către toate structurile sociale. Pe lângă popularizarea tipăriturilor din tipografia locală, librăria Episcopiei Caransebeșului a întreținut o strânsă colaborare cu editurile, tipografiile și librăriile de dincoace și de dincolo de Carpați, oferind

⁴⁹ *Ibidem*, *Fond Economic*, dosar nr. 201/1894.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Foaia diecezană*, an XXV (1910), nr. 47, p. 6.

⁵² *Ibidem*, an XXVI (1911), nr. 12, p. 12.

Astra Salvensis, an IV, număr 7, 2016

cititorilor cele mai importante apariții editoriale românești. În acest mod, prin difuzarea permanentă de cărți românești, centrul cultural de la Caransebeș a contribuit la dezvoltarea și conservarea unei conștiințe religioase și naționale în cea mai mare parte a teritoriului bănățean.